

TÜRK KÜTÜPHANECİLER DERNEĞİ BÜLTENİ

XXIV. Cilt

1 9 7 5

4'üncü Sayı

TÜRKİYE ÜNİVERSİTE KÜTÜPHANELERİ HAKKINDA RAPOR

O. Tekin AYBAŞ

I — TÜRKİYE'DE YÜKSEK ÖĞRENİMİN GENEL DURUMU

Hangi ülkede olursa olsun, bir ülkenin üniversite kütüphanelerine eğilme söz konusu olduğu zaman genel olarak aynı ülkenin yüksek öğrenim durumuna da şöyle bir değinmek gerekecektir.

Yirmi yıl kadar önce, Türkiye'de sadece üç üniversite mevcut iken, bu sayı, doğan ihtiyacı karşılayabilmek amacıyla 1973 yılı sonunda onbire ulaşmıştır. (Tablo I) Bu sayısal artışın en büyük nedeni, gerek kamu, gerekse özel sektörün yüksek öğrenim görmüş elemanlara duyduğu gereksinmedir. İkinci neden olarak, liselerden mezun olan ve yüksek öğrenim olanakları arayan gençlerin sayılarında görülen artıştır. Lise mezunlarının sayılarında görülen bu artış ile her geçen gün bir yenisi açılan yüksek öğrenim kurumlarının sayısındaki artış bir yerde eşit orantılı olmalıdır.

Tablo I de durumları yansıtılan mevcut üniversiteler yanında daha birçoklarının da kuruluş hazırlıkları sürdürülmektedir. Günümüzde, değişik üniversitelere bağlı olarak değişik şehirlerde kurulmuş olan fakültelerin yakın bir gelecekte herbirinin ayrı birer üniversite olarak Türk toplumuna kazandırılacağı günler yakındır. Bugünkü mevcut üniversite sayısı zaten liselerden mezun olan ve yüksek öğrenim olanakları arayan gençlerin gereksinmelerine cevap verecek düzeyde değildir. Ne varki günümüzde tek bir fakülte olarak yurdun muhtelif yörelerinde faaliyet gösteren örgütler, üniversite haline dönüştürüldükten sonra bu gereksinmenin büyük bir ölçüde karşılanacağı beklenmektedir.

Ülkemizde yüksek öğrenim kurumları denince akla ilk bakışta üniversiteler gelirse de, diğer yüksek okulları, enstitüleri ve akademileri bir

tarafa atmamak gerekir. Ülkenin dört bir yöresine dağılmış bulunan bu yüksek öğrenim kurumları, lise üstü eğitim olanağı sağlayan kuruluşlar olarak büyük bir boşluk doldurmaktadırlar.

Bu incelemeyi yapmaktaki amacımız sadece üniversite kütüphanelerini ele almak ve istatistiksel bir çalışma sonucu ortaya çıkan durumu değerlendirmek olduğu için üniversiteler dışında kalan yüksek öğrenim kuruluşlarına değinilmemiştir.

II — ÜNİVERSİTELERDE KÜTÜPHANE ANLAYIŞI

Ülkemiz üniversitelerini, eski üniversiteler ve yeni üniversiteler, ya da 1950 den önce kurulmuş üniversiteler ile 1950 den sonra kurulmuş üniversiteler diye tarihsel açıdan iki ayrı gruba ayırmak mümkündür. 1950 den önce kurulmuş olan üç üniversiteyi (İstanbul, İstanbul Teknik ve Ankara Üniversiteleri) oluşturan fakülteler buldukları şehirlerin değişik semtlerine dağılmışlardır. Bu üniversiteler teşkilatlanma yönünden Avrupa'nın geleneksel üniversiteleriyle ve bilhassa klasik Alman Üniversiteleriyle aynı görünümde dirler.

Buldukları kentin değişik semtlerine dağılmış fakültelerin kütüphane ihtiyacını karşılayabilmek için her fakülte kendi bünyesi içinde merkezî bir fakülte kütüphanesi kurma yoluna gitmişlerdir. Ayrıca her üniversite, bu kez de, üniversite bünyesi içinde, tüm üniversite öğrencilerine ve öğretim üyelerine açık, onların gereksinmelerini karşılayabilecek güç ve kapasitede bir de merkezî üniversite kütüphanesi geliştirmiş ve hizmete açmıştır.

Bu iki kütüphane olanağına ilâve olarak, kanımızca tamamen Klasik Alman Üniversitelerinin etkisi altında kalan bölüm, enstitü ve kürsü başkanları bu kez de, bölüm, enstitü, kürsü ve seminer kütüphanelerine gerek duydular ve küçük ölçüde kütüphanelerin oluşmalarına olanak sağladılar. Bu kütüphanelerin oluşturulmalarındaki esas amaç bölümün, enstitünün veya kürsünün ilgi alanına giren kitap, dergi, rapor ve tez gibi dökümanları bir odada toplamak ve öğretim üyelerinin ihtiyacına sunmaktır. Bu kütüphanelerden bir kısmı başlangıç amaçlarına uygun olarak geliştiler, eleman ve bütçe yönünden desteklendiler ve ihtiyaca cevap verir bir durumda varlıklarını fonksiyonel bir biçimde sürdürmektedirler. Ne var ki, bu kütüphanelerden birçoğu da amaçlarından saptırıldılar ve kürsü başkanlarının odalarını doldurmaktan öteye gidemediler.

1950 lerden sonra kurulmaya başlayan yeni üniversitelerle birlikte, Amerikalıların üniversite anlayışı da Ülkemizde görülmeye başlar. Artık

toplular bir arazi üzerine dağılmış fakülte ve diğeryer hizmet binalarının oluşturduğu bir merkezî üniversite anlayışı gelmiştir ülkeye. «Kampus» diye adlandırılan bu oluşma şeklinde, fakülteler ve diğeryer binalar fonksiyonel bir biçimde araziye dağılmışlar ve tüm hizmetlerin merkezileştirilmesi amaçlanmıştır.

Kampus anlayışına göre kurulan üniversitelerle birlikte merkezî üniversite kütüphaneleri anlayışının da geldiğini görüyoruz. Son yirmi yıl içinde bu anlayışa göre kurulan üniversitelerden sadece üçünde (Orta Doğu, Hacettepe, Boğaziçi) fonksiyonel biçimde örgütlenmiş ve tüm üniversite öğrencileri ile öğretim üyelerinin gereksinmelerine cevap verilecek düzeyde merkezî kütüphaneler gelişmiştir. (Bunlardan Boğaziçi Üniversitesi, Robert Kolej adıyla faaliyet gösterirken 1971 yılında Türk idaresine geçerek üniversiteye dönüştürülmüştür.) Sözü edilen bu üç üniversite kütüphanesinin oluşmalarında Amerikan Üniversite kütüphanelerinin etkisi yüzde yüz oranında olmuştur.

Yine son yirmi yıl içinde kurulan diğeryer dört üniversiteden biri olan Erzurum'daki Atatürk Üniversitesinin kuruluşunda da yine Amerikan Üniversitelerinin etkisi görülür. Bu üniversitenin kütüphanesinin kurulmasında, yanılmıyorsak, Amerika'nın Nebraska Üniversitesinden bir uzman geldi ve hem merkezî bir üniversite kütüphanesi fikrini yerleştirmek, hem de kütüphaneyi kurmak için şonsuz çabalar harcadı. Yine iyi anımsıyorsak, yetiştirilmek üzere bir kütüphaneci Amerika'ya gönderildi. Ne var ki, şu anda meslekten olmayan bir kişinin, söylenenler doğrusuysa bir emekli polis memurunun yönetiminde bulunan üniversite kütüphanesi gereksinmelere cevap veremediği için birçok öğretim üyesi kişisel çabalarıyla bölüm kütüphaneleri geliştirme yolunu tercih etmişler ve üniversite kütüphanesi her geçen gün fonksiyonunu biraz daha yitirmiştir.

Trabzon'da kurulmuş olan Karadeniz Teknik Üniversitesi de çağdaş anlamda düzenlenmiş bir kampusa sahiptir. Ne var ki, istatistikî verilerden anlaşıldığına göre, bu çağdaş üniversitede, yetkililer merkezî bir üniversite kütüphanesi gereğini üniversite kurulduktan ancak yedi yıl sonra duyabilmişlerdir.

1955 yılında İzmir'de kurulmuş bulunan Ege Üniversitesinde, merkezî üniversite kütüphane binası ancak yeni ele alınmış ve üniversitenin diğeryer idari binalarıyla birlikte düşünülmüştür. Ne var ki, bu üniversitemizde de fakülte, bölüm, enstitü ve kürsü kütüphaneleri hayli gelişmiş bir durumdadır. Daha doğrusu öğretim üyeleri ve kürsü başkanları, fakülte ve kürsü kütüphaneleri anlayışına kendilerini inandırmış oldukla-

rından binası henüz mimarî yarışmaya giren merkezî kütüphanenin ne denli fonksiyonel olacağı, desteklenip kullanılma olanağı bulacağı, üzerinde düşünülmeğe değer bir konudur.

Türkiye'de, hangi üniversite mensubu veya idarî yetkilisi ile konuşsanız konuşun size üniversite kütüphanelerinin üniversitenin eğitim ve araştırma ihtiyacına cevap vermek üzere kurulduğunu söyler. Onlara göre kütüphanenin esas amacı, üniversitelerde verilmekte olan eğitimi ve bilimsel araştırmaları desteklemektir. Ne var ki, geleneksel üniversitelerimizde görevli birçok öğretim üyesi zengin koleksiyonlarla donanmış merkezî fakülte ve üniversite kütüphaneleri gereksinmelerini kısıtlı birer bölüm, enstitü veya kürsü kütüphanesi anlayışına tercih etmişlerdir. Hattâ bazı kürsülerde, kürsü kütüphaneleri kürsü başkanlarının odalarında veya asistanların çalışma odalarında oluşturulmuştur. Bunun en büyük nedenini geleneksel üniversitelerimizdeki eğitimin tek bir ders kitabına veya ders notlarına bağlı olarak yürütülmesine bağlamak kanımızca bizi yanılgıya düşürmez.

Bu pasif eğitim düzeyinin fonksiyonel ve zengin bir kütüphaneye gerek göstermeyeceği doğaldır. Bu tür eğitimin esas olduğu üniversitelerde öğrencinin özlemini duyduğu ve gereksindiği sessiz ve sakin bir okuma, ders çalışma salonudur. Öğrenci genellikle ders kitabını ve ders notlarını kullanır bu okuma salonlarında ya da arkadaşları ile buluşma yeri olarak kullanır kütüphaneleri.

Aktif ve araştırmaya yönelik eğitim ve öğrenimin yürütüldüğü Hacettepe, Ortadoğu Teknik ve Boğaziçi Üniversitelerinde, kütüphaneler daha derslerin başladığı ilk günden üniversitenin kapandığı son güne kadar olumlu bir biçimde kullanılırlar. Bu üniversitelerde öğrencilere araştırma yöntemleri ve kütüphaneyi kullanma koşulları daha ilk günlerde öğretilir ve derslere ilişkin araştırmalar yapmaları öğrencilerden istenir. Bu düzen, üniversite kütüphanelerinin büyümelerini ve fonksiyonlarını olumlu bir biçimde etkiler.

III — ÖĞRETİM ÜYELERİ VE ÖĞRENCİLERİN KÜTÜPHANEYE KATKILARI

Daha önce de değindiğimiz ve gurur duyduğumuz üç üniversite kütüphanesinde öğrencilerin ve öğretim üyelerinin kütüphane hizmetlerine ve kütüphane gelişmesine katkıları gerçekten büyüktür. Öğretim üyeleri ve öğrenciler kitap seçiminde büyük ölçüde katkıda bulunurlar ve seçtikleri kitaplar ve süreli yayınlar genellikle hiçbir seçime tabi tutulmaksızın sipariş edilirler. Kütüphane Komiteleri ya da komisyonları oldukça fonksiyoneldir ve değişik fakülte temsilcilerinden oluşurlar.

Üyelerin fonksiyonları ve görevleri tutuculuk ve engelleyicilik değil, destek ve yardımdır. Çoğu kez, kütüphane yönetiminin, üniversite idaresine karşı destek gereksinmesinde, öğretim üyesi olan komisyon üyeleri ellerinden gelen yardımı esirgemezler. Fakülte, kürsü veya bölüm temsilcileri, temsil ettikleri grubun, kütüphane komisyonunda ele alınmasını diledikleri görüş ve isteklerini toplantılara getirirler ve demokratik bir yöntem içinde gerekli kararları ve tedbirleri alırlar. Genellikle kütüphane yöneticisi komisyonun başkanıdır.

Merkezî üniversite ve fakülte kütüphanelerinin bulunmadığı geleneksel üniversitelerimizde ise kütüphane komisyonları hiç de fonksiyonel değildir. Kütüphane müdürleri komisyon başkanı değil, raportördür. Bu tür kütüphane komisyonlarında satın alınması istenilen yayınlar üzerinde durulur ve kütüphane yöneticilerinin yetkileri sınırlanır. Öğrencilerin kütüphane fonksiyonlarında hemen hemen hiçbir rolü yoktur. Genellikle fakülte dekanları kütüphane komisyonlarının başkanıdırlar.

Kanımızca fonksiyonel bir kütüphane komisyonu karar alıcı bir organ olmaktan ziyade destekleyici ve danışma niteliği olan bir organ olmalıdır.

IV — KÜTÜPHANELERİN İDARİ ORGANİZASYONU

İlişikteki tablolardan da anlaşılacağı gibi üniversite kütüphanelerinin organizasyonunda büyük ayrıcalıklar görülmektedir. Merkezî üniversite kütüphanelerinin ağırlık ve önem kazandığı Boğaziçi, Hacettepe ve Ortadoğu Teknik Üniversitesinde tüm öğretim üyelerinin ve öğrencilerinin hizmetinde olan resmen kurulmuş ve desteklenen tek bir kütüphane vardır. Kütüphane müdürleri doğrudan doğruya üniversite rektörlerine karşı sorumludurlar. Bununla birlikte, yine istatistik tabloları incelendiğinde bir tek merkezî üniversite kütüphanesinin resmen hizmet veriyor olmasına rağmen, Hacettepe ve Ortadoğu Teknik Üniversitesinde birden fazla kütüphanenin mevcudiyeti ve bu kütüphanelerin koleksiyonları dikkati çekecektir. Bu veriler, Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumu, Bilim Politikası Ünitesinin 1972-1973 yılları arasında yaptığı bir ankete verilen cevaplardan çıkarıldığı için gerçek payı büyüktür. Kanımızca bu kütüphanecikler söz konusu üniversitelerin değişik bölümlerinde, öğretim üyelerinin kişisel çabalarıyla gelişmiş koleksiyonlardır. Ne var ki, bu eylemin gerisinde, oldukça fonksiyonel merkezî kütüphaneleri olmasına rağmen, bazı öğretim üyelerinin el altında koleksiyon bulundurma arzularını bir türlü yenememeleri gerçeği yatmaktadır.

Geleneksel üniversitelerimizde ise durum hiç de iç açıcı değildir. Hiç de fonksiyonel olmayan birer merkezi üniversite kütüphanesi, fakülte kütüphaneleri ve her fakülte binası içinde, bazan yan yana iki odada, sözde hizmet veren bölüm, enstitü, kürsü ve seminer kütüphaneleri yer almaktadır. Ne var ki, bu kütüphanelerin birçoğu gerçek fonksiyonlarının hiçbirini yerine getirmeyen buna karşın para yiyen hayırsız birer evlât gibidirler.

Geleneksel üniversitelerimizde, kütüphaneler arasında hiçbir koordinasyon ve işbirliği yoktur. Ne merkezî üniversite kütüphanesinin fakülte kütüphaneleri üzerinde, ne de fakülte kütüphanelerinin kürsü, bölüm ve enstitü kütüphaneleri üzerinde ne söz hakkı, ne de idarî bir fonksiyonu vardır. Her kütüphane kendi başına buyruktur. Daha açık bir deyişle, kütüphanelerin herbirinin teker teker özerkliği söz konusudur ve sadece, bağlı oldukları enstitünün, bölümün veya kürsünün başına karşı sorumludurlar.

V — KÜTÜPHANE BİNALARI

Ülkemizin, üniversite kütüphane binaları yönünden de fazla iç açıcı olmadığını söylersek yanlış bir söz sarfetmemiş oluruz. Sadece Orta Doğu Teknik Üniversitesi bu amaca hizmet etmek için plânlamp yapılmış bir binaya sahiptir. Önümüzdeki günlerde hizmete açılacak ek binası ile, fazla fonksiyonel olmamakla birlikte günümüzün en görkemli kütüphane binasıdır diyebiliriz. Boğaziçi Üniversitesi ise fonksiyonel fakat oldukça küçük bir kütüphane binasına sahiptir. Bu raporun yazarı, söz konusu üniversitede kütüphane müdürü olarak çalıştığı son yıl içinde (1973) yeni bir merkezî kütüphane binasının raporunu hazırlamış ve hatta mimarların hazırlanan bu raporu kullanarak hazırladıkları maketi bile görmüştür. Ne var ki, aradan iki yıl geçmesine rağmen düşünülen binanın temeli henüz atılamamıştır. İstanbul Üniversitesinin merkezî kütüphane binası ise oldukça eski ve hiç de fonksiyonel değildir. Daha çok oldukça yüksek tavanlı bir konak görünümünde olan bu binanın miyadım doldurduğu bir gerçektir. Çok yakında, İstanbul Üniversitesi, yine Beyazıt Meydanında yeni bir kütüphane binasına kavuşacaktır. Hacettepe Üniversitesi Beytepe Kampusunda yeni ve müstakil bir kütüphaneyi plânlamış bulunmaktadır. Şimdiki işgal ettiği yer ise ileride Hacettepe Tıp Merkezî Kütüphanesi olarak varlığını sürdürecektir. Yine çok yakında Ege Üniversitesi diğer idarî binaları ile birlikte merkezî bir üniversite binasına kavuşacaktır. Ankara Üniversitesinin merkezî üniversite kütüphanesi ise her yönden olduğu gibi bina yönünden de oldukça fonksiyonsuzdur. Gönül ister ki, bundan böyle kurulması düşünülen

üniversitelerde merkezî kütüphane görüşü ağır bassın ve mimar-kütüphaneci ikilisinin müşterek görüşü sonucu ortaya çıkabilecek fonksiyonel kütüphanelere sahip olsunlar. Ayrıca, bir fakülte içinde kürsü ve seminer kütüphaneleri şeklinde faaliyet gösteren küçük ve tüketici durumundaki kullanışsız ve fonksiyonsuz kütüphaneler birleşip, Ankara Üniversitesi DTCF'de olduğu gibi merkezî fakülte kütüphaneleri şekline dönüşsünler. Gerçekten bu tür bir birleşmenin en güzel örneği Ankara Üniversitesi DTCF'de görülmüş ve adı geçen fakülte son yıllarda ülkemizde inşa edilen merkezî kütüphane binasıyla diğer fakültelere örnek olabilecek bir düzeye gelmiştir.

Yerleşme yeri olarak, bazı fakültelerin, fakülte binası içinde kütüphane olarak planlanmış bir köşesi mevcuttur.

Merkezî üniversite kütüphaneleri görüşüne yanaşmıyan dünün ve bugünün üniversite öğretim üyeleri şayet kütüphane olanaklarının neler olduğunu bilselerdi, ya da biliyorlarsa faydalı bir biçimde kullanmayı ve kullandırmayı deneselerdi, her fakülte içinde sayısız kürsü ve seminer kütüphanelerini koruma ve destekleme yerine merkezî bir sisteme giderlerdi. Bu böyle olmadığı için de, her fakülte içinde yer alan sayısız kürsü ve seminer kütüphaneleri kürsü başkanlarının ya odalarında ya da hemen yanbaşlarında hiçbir standarda uymayan köşelerde varlıklarını sürdürmektedirler. İşin en acı yanı, fakültelerimizde, her geçen gün yeni bir kürsü, enstitü veya seminer kütüphanesinin kurulma çabalarının sürdürülmekte olduğudur. Çoğu kez, yer sıkıntısı çeken fakültelerde, kürsü ve seminer kütüphaneleri aynı zamanda kürsü asistanlarının ofisleri görünümünde olup yine asistanlar tarafından yönetilmektedirler.

VI — KOLEKSİYON

Genel olarak ve teker teker alınırsa, ülkemizdeki üniversite kütüphanelerinin koleksiyon yönünden yetersiz oldukları görülür. Ne var ki bunlar merkezî bir sistemle yönetilse, ihtisaslaşmaya gidilse ve müşterek satınalma programları uygulanıp toplu kataloglar geliştirilse, işbirliği olanakları bulunup uygulansa, üniversite kütüphanelerimiz çok yakın bir gelecekte ve bugünkü bütçesiyle oldukça zengin ve fonksiyonel bir koleksiyona sahip olurlar.

Bugünkü üniversite kütüphaneleri içinde, daha önce de sık sık değindiğimiz ve örnek olarak gösterdiğimiz üç üniversite kütüphanemiz (Boğaziçi, Hacettepe ve Ortadoğu Teknik) fonksiyonel, zengin ve güncel bir koleksiyona sahiptirler. Sahiptirler çünkü, yayın harcamaları ve yönetim giderleri için ayrılan para sayısız fakülte, kürsü, enstitü ve se-

miner kütüphaneleri yerine tek bir merkez için harcanmaktadır. Bu merkez, üniversite kütüphanesidir. Oysa kütüphane sistemleri merkezî olmayan üniversitelerimizde, üniversite bütçesinde yayın giderleri ve kütüphane yönetimi için ayrılan para sayısız kütüphanelerin şahsî ihtiyaçları için harcanmakta ve maddî güç parçalanıp görünmez hale gelmektedir. Kürsü başkanları ve kürsü mensuplarının bu konudaki katı görüşleri değişmedikçe ve gerçeği göremedikleri sürece, merkezî kütüphane sistemlerinden yoksun olan üniversitelerin gerçek araştırma yapmak isteyen bilim adamları, iyi organize edilmiş ve güncel koleksiyonlara sahip komşu kütüphaneleri kullanmaya devam edeceklerdir. Yine üzerinde önemle durulması gereken bir nokta ise, geleneksel üniversitelerimizde, üniversite merkez kütüphaneleri ile fakülte merkez kütüphanelerinden birçoğunun sadece formalite icabı mevcudiyetlerini korudukları gerçeğidir.

VII — BÜTÇE

Genel olarak ülkemizde, üniversite bütçesinin yüzde kaçının kütüphane giderleri için ayrılması gerektiği konusunda kesin bir kriter yoktur.

Batı ülkelerinde, bilhassa Amerika Birleşik Devletlerinde bu konuda gerek Üniversite idaresi, gerek öğretim üyeleri, gerekse kütüphane yöneticisi oldukça titizlik gösterir ve hatta birbirlerini desteklerler. Bu ülkelerde üniversite bütçesinden ortalama % 4-5 oranı kütüphane giderleri olarak ayrılır. Bazan bu oranın % 1.5-2 ye kadar düştüğü gibi bazan da % 8-9 a kadar yükseldiği de görülür.

Daha önce örnek olarak göstermeye çalıştığımız üç üniversitemizde kütüphane giderleri için ayrılan para tek bir merkezde toplanıp tek elden harcandığı için güçlü bir kütüphane bütçesi kendisini her yönüyle gösterir. Oysa merkezî olmayan sistemlerde bütçe, fakülteler arasında ve her fakülte içinde kürsü, enstitü, bölüm ve seminer kütüphaneleri için bölündüğünden herbirinin hissesine düşen para çok azdır ve bu parayla ancak birkaç dergiye abone olunur ve birkaç kitap alınabilir. O halde, günümüzün üniversite öğretim üyeleri bilim ve teknolojik alanlardaki yeni gelişmeleri ve bulguları izlemekten yoksundur. Yeniliklerden yoksun olan bir öğretim üyesinden de, öğrenciye klâsikleşmiş yöntemleri öğretmekten öteye gidebileceği varsayımı kaybolmaktadır. Ya da günümüzün öğretim üyeleri bizim bilmediğimiz bir yöntem izleyerek güncel yayınlara ve bilgiye ulaşma olanağını bulmaktadırlar.

VIII — PERSONEL

Kütüphaneyi oluşturan beş öğeden en ağır basanı kanımızca personeldir. Ne acı ki, Ülkemiz üniversite kütüphanelerinin en zayıf taraflarından biri de budur. Orta Doğu Teknik, Boğaziçi ve Hacettepe Üniversite kütüphaneleri ile Ankara Üniversitesi D.T.C.F. Kütüphanesi personel yönünden en şanslı merkezlerdir. Herbirinin, ülkemiz koşullarına göre yeterli denebilecek yetişmiş kütüphanecileri vardır. Diğer üniversite kütüphaneleri ise personel yönünden çok yetersizdir. Kimi kütüphanede bir veya iki, birçoğunda ise hiç yetişmiş kütüphaneci yoktur. Bu sorunu halletmek için üniversite yöneticilerinin tezelden bir çözüm yolu bulmaları gerekmektedir.

Mevcut istatistikî bilgiler oldukça yetersiz olduğu için ancak 1969 istatistikleri bu konuda verebileceğimiz güvenilir bilgi olacaktır. Bu istatistiklere göre üniversite kütüphanelerimizde çalışan personel sayısı 504 dür. Bunların eğitim durumlarına göre dağılımı ise şöyledir :

Yetişmiş Kütüphaneci	56
Diğer Yüksek Okul Mezunları	57
Lise Mezunları	167
Ortaokul Mezunları	77
İlkokul Mezunları	122
Hiç Eğitim Görmemiş	25

T o p l a m 504

Bu istatistiklere bakarak üniversite kütüphanelerinde çalışan yetişmiş 56 kütüphanecinin % 80 kadarının Orta Doğu Teknik, Hacettepe, Boğaziçi (eski adıyla Robert Kolej) ve Ankara Üniversitesi D.T.C.F. Kütüphanesinde çalıştıklarını söylemek herhalde doğru olur.

IX — KÜTÜPHANECİLERİN STATÜSÜ

Sadece Boğaziçi Üniversitesinde yetişmiş kütüphaneciler üniversitenin diğer akademik personeliyle aynı haklara sahiptir. Uzman kütüphaneciler profesörler kurulu toplantılarına davet edilirler ve söz hakları vardır. Diğer üniversitelerde ise kütüphaneciler idarî personel sayılırlar. Orta Doğu Teknik Üniversitesinde kütüphane müdürü, üniversite yönetim kuruluna girer fakat oy kullanma hakkı yoktur. Hacettepe Üniversitesinde ise kütüphaneler bir genel müdürlük halinde olup Beytepe Kampüsü, Hacettepe Tıp Merkezi ve Kayseri Tıp Fakültesi Kütüphaneleri doğrudan Hacettepe Üniversitesi Kütüphaneler Genel Müdürlüğüne bağlıdır.

Ülkemizin diğer üniversitelerinde, üniversite merkez kütüphaneleri üniversite genel sekreterlerine, fakülte kütüphaneleri ise fakülte sekreterlerine bağlıdır. Tamamen idarî bir mevkide sayılan kütüphane yöneticilerinin hiçbir akademik yetkileri olmadığı gibi aldıkları ücret de doyurucu değildir. Ne var ki, yetişmiş personelden yoksun olan üniversite kütüphanelerinde bu makamın akademik olmaması bizce doğaldır. Belki birgün bu pozisyonlar yetişmiş ve bilinçlenmiş kütüphaneciler tarafından doldurulursa, hem aldıkları para, hem üniversite içindeki statüleri yönünden kütüphanecilerin büyük bir aşama gösterecekleri beklenmelidir.

X — TEKNİK HİZMETLER

Genellikle bu incelemenin başından beri değinilen ve örnek olarak gösterilen üç kütüphane dışında kalan üniversite kütüphanelerinin hemen hepsinde teknik hizmetler oldukça ilkel yöntemlerle yürütülmektedir. Kütüphanelerin sağlama politikaları yok denecek kadar yetersizdir. Belli bir politikaları olsa bile aksesyon uygulamaları hiçbir şekilde doyurucu değildir. Özellikle yabancı dökümanları sağlamada büyük zorluklarla karşı karşıya bulunmaktadırlar. Ehil olmayan elemanların elinde bulunan birçok fakülte, kürsü, enstitü ve seminer kütüphanesi kısıtlı bütçeleriyle çoğu kez neyi, nereden ve nasıl alacaklarını bilmemekte ve en acısı hiç olmazsa bu konuda işbirliğini bile düşünmemektedirler. Kataloglama ve sınıflandırma işlemi ise bazen ilkel çoğu kez de hiç uygulanmamaktadır. Birçok kütüphanenin koleksiyonunu gösteren kütüphane katalogu bile yoktur. Standard malzemenin ve yöntemlerin kullanılması henedense düşünülmemektedir. Yetişmiş personelin çok az olduğu üniversite kütüphanelerinde merkezî bir kataloglama ve sınıflandırma işlemini üzerine alabilecek güçlü bir kütüphane henüz varlığını belli etmemiştir. Bu acı gerçeğin çözümlenmesinde iki gücün birleşmesi gerekmektedir. Üniversite yöneticilerine gerçek ihtiyaçlarını bilimsel olarak gösterip kabul ettirebilecek güçte ve yetenekte kütüphanecilerin çok sayıda yetişmeleri bu güçlerden birini oluşturacaktır. Diğer güç ise kütüphanenin gerçekten üniversitenin kalbi olduğuna inanan öğretim üyelerinin ve üniversite yöneticilerinin sayıca çoğunluğa ulaşmasıyla elde edilecektir. İşte bu iki gücün birleşmesi diğer kütüphane sorunlarını olduğu gibi teknik hizmetler sorununu da çözümlayebilecektir.

XI — OKUYUCU HİZMETLERİ

Hangi konuya geçerse geçsin kişinin aklına hemen üç çağdaş üniversitemizin kütüphaneleri geliyor ve büyük bir rahatlıkla, bu üç üniversite kütüphanesinde verilen okuyucu hizmetinin Batı Ülkelerindeki üniver-

site kütüphaneleriyle boy ölçülebilecek düzeyde olduklarını düşünüyor. Her üç üniversite kütüphanesi de açık raf sistemine göre tanzim edilmiş olup gerek öğretim üyeleri, gerekse öğrenciler giriş çıkışlarda kontrol edilmeden kütüphaneye girip çıkmakta ve belli sayıdaki okuma malzemelerini belli bir süre için ödünç alabilmektedir. Yine bu üç kütüphanemiz koleksiyonlarını belli kurallar içinde üniversite dışından gelenlere de açmış bulunmaktadır. Kütüphane katalogları fonksiyonel olup herhangi bir dökümana ulaşabilmek için yazar adı, kitap adı ve konu başlıkları altında düzenlenmiş fiş sistemleri mevcuttur. Yetmiş kütüphaneciler daima okuyucuların hizmetinde ve rahatlıkla görülebilecek yerlerde görev yapmakta ve enformasyon gereksinmelerine cevap vermektedirler. Okuyucuları kütüphane olanaklarından haberdar etmek için her öğretim yılı başında oryantasyon kursları ve programları düzenlenmektedir. Sistemli ve düzenli bir şekilde organize edilen ve uygulanan bu programlar sonunda okuyucular kütüphane olanaklarını tanırlar ve kütüphaneye sahip çıktıkları gibi sorunlarına da yeri geldiğinde ortak olabilirler.

Geleneksel üniversite kütüphanelerinde ise kütüphaneler daha çok bir okuma salonu olarak ya da daha acısı bir buluşma yeri olarak kullanılmaktadır. Seminer ve kürsü kütüphaneleri çoğu kez asistanların oturma, misafir ağırlama ve çalışma yeri olarak değerlendirilmekte, bazan da son sınıf ve doktora öğrencileri tarafından sessiz bir okuma odası olarak kullanılmaktadır. Bu tür kütüphanelerin geliştirilmiş bir kitap ödünç alıp verme sistemleri yoktur.

XII — STANDARDİZASYON

Kütüphane malzemelerinde ve uygulanan yöntemlerde standardizasyon bir fantazi değil, kaçınılmaması gereken bir ihtiyaçtır. Her türlü işbirliğinin ve çağdaşlaşmanın temel öğelerinden biri ve en geçerlisi budur, çağdaş anlamda kurulmuş ve işlemekte olan üç üniversite kütüphanesinde standard ve modern kütüphane malzemeleri kullanılmakta ve Batı kütüphane standartları uygulanmaktadır. Oysa geleneksel üniversite kütüphanelerimizin birçoğu bu tür standard malzeme ve yöntem yönünden oldukça fakirdir. Fakirdir, çünkü kütüphaneyi desteklemesi beklenen ve bu davranışları doğal sayılan kişiler kütüphaneyi ya hiç ya da yeterince kullanmamakta ve bu acı durumu görememektedirler. Ayrıca bu kütüphanelerde görevli olan personel ya hiç ya da yeterince yetmiş olmadığı için standard malzemenin ne olduğundan ve gereğinden habersiz bir durumdadır. Kütüphane kataloglarında kullanılan fişlerin ölçü ve şekil yönünden standarda uymamaları yanısıra, katalog ve sınıflandırma işlerinde kullanılan (şayet kullanılıyorsa) kaynaklarda bile

bir standardizasyon yoktur. Bütçe standardı, yetişmemiş personelin yetişmiş personele oranı, her okuyucu için ayrılmış yüzölçümü gibi standartlar hiç düşünülmemektedir. Bu kaçınılmaz standartların inkâr edilmiş olması, ya da umursanmaması üniversite kütüphanelerini oldukça yetersiz ve fonksiyonsuz bir duruma sürüklemiştir.

XIII — İŞBİRLİĞİ

Ülkemizde hiçbir kütüphane türünde işbirliği olanakları ve koşulları belirlenmemiş ve önemsenmemiştir. Oysa herbirinin ulusal enformasyon sistemi içinde ayrı ayrı yeri ve değeri olan kütüphanelerin kurulmadan önce işbirliği olanaklarını değerlendirmeyi düşünüp, planlanması gerekmektedir.

Üniversite kütüphaneleri ve kütüphanecileri arasında da somut hiçbir işbirliği hareketi yoktur. Merkezi ilişkiler ve işbirliği kişisel çabalara bağlı kalmıştır. Kütüphaneler arası işbirliği denince akla hemen gelen ve düşünülen kütüphaneler arası ödünç alıp verme işlemi olduğu halde bu uygulama bile yok denecek kadar azdır. Halâ resmi yazılara bağlı ödünç alıp vermeler ağır basmaktadır. Toplu katalog anlayışı hemen hemen yok denecek kadar azdır.

Geleneksel üniversite kütüphanelerinde, değil bir üniversitenin yönetim zincirine giren tüm kütüphaneleri arasında, tek bir fakültenin kütüphaneleri arasında bile işbirliği yoktur. Müsterek bir aksesyon programı, müsterek bir kataloglama ve sınıflandırma çalışması çok gerekli olmasına rağmen maalesef hiç düşünülmemektedir. Her kütüphane, gücünün elverdiği oranda katalog ve sınıflandırma işlemini yürütmekte ve kuvvetlenip değer kazanacağı yerde her geçen gün biraz daha zayıflamakta ve fonksiyonlarını yitirmektedir. Mükerrer eserlerin satın alınması ve mükerrer dergi aboneleri her yıl hatta milyonlarca liranın boş yere harcanmasını desteklemektedir.

XIV — ÜNİVERSİTE KÜTÜPHANELERİNİN GELECEĞİ

Durum, üç çağdaş üniversite kütüphanesi dışında ne kadar acı olursa olsun insan geleceğe umutla bakıyor. Umutla bakıyor çünkü genç bir kuşak yetişiyor. Bilinçli ve ne istediğini bilen bir kuşak. Bir de bu genç kütüphaneci kuşağına genç üniversite öğretim üyeleri kuşağını da ekleyecek olursak bu umut ışığı her geçen gün biraz daha büyüyeceğe benziyor. Büyüyeceğe benziyor çünkü bu genç üniversite öğretim üyeleri kuşağı artık merkezî ve zengin bir üniversite kütüphanesinin gereğini görmektedir. Artık üniversitelerimizde, tek ders kitabına, tek ders notuna bağlı eğitim, yerini araştırmaya yönelik eğitime terketmektedir. Bu terkediş laboratuvar gerektirir, bu terkediş ilmi literatür ve dolayısıyla zengin ve güncel kütüphane gerektirir.

Yarınlardan umutluyuz çünkü bu genç üniversite öğretim üyeleri kuşağı pek yakın bir gelecekte üniversitelerin, fakülte, kürsü ve enstitülerin yönetimini ellerine alacaklar ve yetişmiş, bilinçli kütüphaneci ile el ele verip üniversite kütüphanelerini çağın icaplarına uygun düzeye getirmeğe çaba göstereceklerdir.

Üniversitelerde kütüphanecilik kürsülerinin açılması, kütüphanecilerin çok sayıda yetişip üniversitelerde görev almalarını, kütüphaneler kütüphanecilik kürsüsünün faaliyet gösterdiği İstanbul Üniversitesi da zorlayacaktır. İşte bunun en güzel örneği Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Kütüphanesi. Korkunç bir zorlama sonucu bu birleşme gerçekleştirilebilmiştir. Gönül ister ki, aynı tür birleşme dirin merkezleşmelerini savunanlara destek olacak ve hatta olmayanları Edebiyat Fakültesinde de gerçekleşsin.

Daha önce de değindiğimiz gibi, günümüzün genç üniversite öğretim üyeleri kendilerini her zamankinden daha çok bilimsel araştırmalara vermiştir. Kendilerine gerek yurtiçi gerek yurtdışı araştırma olanaklarının sağlanması elbette böyle bir çalışmanın en büyük nedeni olmaktadır. Amerika'ya yeniden keşfetme hevesinde olmayan bilim adamları başkalarının kendi alanlarında neler yaptıklarını öğrenmek arzusunu ve gereğini duymakta dolayısıyla okumak istemektedirler. Bu gereksinme zengin ve güncel yayınlarla dolup taşan kütüphanelere olan ihtiyacı en güzel biçimde sergilemektedir. Bu nedenle pek yakın bir gelecekte bu araştırmacı kuşağı bir patlama ile iyi örgütlenmiş kütüphanelere olan gereksinmelerini en güzel bir biçimde dile getireceklerdir ya da başka bir deyişle getirmeleri şarttır.

Bütün bu akımlar oluşurken üniversite öğrencisi de tek ders kitabına veya dersi veren öğretim üyesinin ders notu teksirine bağlı olmanın kurtarılp araştırmaya itilirse işte o zaman kütüphanelerin acı durumları tam anlamıyla ortaya çıkacak ve en kısa yoldan merkezleşmeye gidilecektir. Geleneksel üniversitelerde, kürsü, bölüm, enstitü ve seminer kütüphaneleri tek çatı altında toplanacak ve fakülte kütüphaneleri arasında olumlu bir işbirliği başlayacaktır. Herhalde yeni kurulan üniversitelerde de merkezî bir üniversite kütüphanesi kurma fikri ağırlık kazanacaktır. 20 Haziran 1975 tarihinde, Hacettepe Üniversitesi Genel Sekreteri sayın Doç. Dr. İlhan Kum'un ofisinde, Çukurova Üniversitesi Rektörü ile yaptığımız gayri resmi görüşme bizi böylesine olumlu düşünmeye yöneltmiş bulunuyor. Çünkü Sayın Rektör merkezi kütüphane görüşüne içten inanmış ve «kütüphane üniversitenin kalbidir», görüşüne tüm gönülden bağlanmış. Şahsen bu görüşleri için kendilerine şükranlarımızı belirtmek isteriz.

Bütün bu gelişmeler ve değişmeler olurken, yetişmiş kütüphaneci, kütüphanenin ve kütüphanecinin üniversite eğitiminin bölünmez bir parçası olduğu fikrini işlemekle kalmayacak, bu görüşü uygulama yoluna gidecektir. Gerek kişilik yönünden, gerekse pozisyon yönünden önem kazanacak olan kütüphaneci artık akademik haklar isteme gücünü kendisinde bulacak ve hatta destek de görecektir. Belki de çok yakın bir gelecekte, mutlu yarınlarda, Batı Ülkelerindeki meslektaşlarının eriştiği akademik güce benim ülkemizin üniversite kütüphanecileri de erişecektir.

T A B L O L A R

Bu incelemeye esas teşkil eden istatistikî tablolar 1972-1973 yılları arasında Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumu, Bilim Politikası Ünitesi tarafından yapılan anket çalışmalarından çıkarılmıştır. Verilerin 1972-1973 yılları arasında toplanmış olmalarına rağmen eksik ve hatta bazı yerlerde hatalı oldukları dikkatimizi çekti. Bu nedenle T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü kaynaklarını kullanmak istedik fakat toplanan istatistiklerin düzensiz bir şekilde bulunması bize onları kullanma olanağını vermedi.

TABLO LİSTESİ

Tablo	1.	Türkiye'de Üniversiteler
»	2.	Ankara Üniversitesi
»	3.	Atatürk Üniversitesi
»	4.	Boğaziçi Üniversitesi
»	5.	Çukurova Üniversitesi
»	6.	Ege Üniversitesi
»	7.	Hacettepe Üniversitesi
»	8.	İstanbul Üniversitesi
»	9.	Karadeniz Teknik Üniversitesi
»	10.	Orta Doğu Teknik Üniversitesi
»	11.	İstanbul Teknik Üniversitesi

TKDB'nin notu: Bu araştırmanın istatistikî tabloları Bülten'imizin gelecek sayısında (XXV. C., 1976, 1'inci Sayı) yayınlanacaktır.